

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

9 lutego 2024 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Paweł Grzegorzcyk (przewodniczący)

SSN Agnieszka Piotrowska

SSN Władysław Pawlak (sprawozdawca)

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 9 lutego 2024 r. w Warszawie
skargi kasacyjnej Banku
od wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie
z 26 października 2021 r., V ACa 427/20,
w sprawie z powództwa M. P.
przeciwko Bankowi
o ustalenie i zapłatę,

1. oddala skargę kasacyjną;

2. zasądza od pozwanego na rzecz powódki kwotę 5400 (pięć tysięcy czterysta) zł, z odsetkami w wysokości odsetek ustawowych za opóźnienie w spełnieniu świadczenia pieniężnego za czas po upływie tygodnia od dnia doręczenia niniejszego orzeczenia pozwanemu do dnia zapłaty, tytułem kosztów postępowania kasacyjnego.

(E.C.)

UZASADNIENIE

Wyrokiem z 8 czerwca 2020 r. Sąd Okręgowy w Warszawie ustalił, że umowa o kredyt hipoteczny dla osób fizycznych (...) waloryzowany kursem CHF z 15 maja 2007 r. zawarta przez powódkę M. P. z pozwanym Bankiem jest nieważna, a ponadto zasądził od pozwanego na rzecz powódki kwotę 42 120,51 zł z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od 12 maja 2017 r. do dnia zapłaty oraz kwotę 298,06 CHF z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od 12 maja 2017 r. do dnia zapłaty, a w pozostałym zakresie powództwo o zapłatę oddalił (powódka domagała się zapłaty kwoty 103 868,75 zł z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od 12 maja 2017 r. do dnia zapłaty oraz kwoty 2057,44 CHF z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od 12 maja 2017 r. do dnia zapłaty).

Sąd pierwszej instancji ustalił, że przed zawarciem spornej umowy kredytowej powódka podpisała oświadczenie, iż pracownik pozwanego Banku przedstawił jej w pierwszej kolejności ofertę kredytu hipotecznego w PLN oraz, że zapoznała się z tą ofertą i dokonała wyboru oferty kredytu hipotecznego denominowanego w walucie obcej, mając pełną świadomość ryzyka związanego z tym produktem, a w szczególności tego, iż niekorzystna zmiana kursu waluty spowoduje wzrost comiesięcznych rat kredytowych oraz wzrost całego zadłużenia i że jest świadoma ponoszenia obu rodzajów ryzyk związanych z wybranym produktem kredytowym, a także iż przedstawiciel Banku poinformował ją o kosztach obsługi kredytu w wypadku niekorzystnej zmiany kursu walutowego oraz zmiany stopy procentowej, tj. o możliwości wzrostu raty kapitałowo-odsetkowej.

15 maja 2007 r. strony zawarły umowę o kredyt hipoteczny waloryzowany kursem w CHF w kwocie 178 741,50 zł, która odpowiadała ówczesnym 80 199,89 CHF (według kursu kupna tej waluty z tabeli kredytowej kredytodawcy) na okres 30 lat, oprocentowany według zmiennej stopy procentowej, w skład której wchodziła

stała marża w wysokości 1,50% i zmienna stawka LIBOR 3M, w celu sfinansowania zakupu na rynku wtórnym spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu mieszkalnego oraz refinansowania poniesionych nakładów związanych z zakupem tego lokalu i pokrycia opłat okołokredytowych. Ustalono też, że raty kapitałowo-odsetkowe będą spłacane w PLN po uprzednim ich przeliczeniu według kursu sprzedaży CHF z tabeli kursowej kredytodawcy. Zabezpieczeniem spłaty kredytu była hipoteka kaucyjna do kwoty 268 112,25 zł, a także ubezpieczenie w TU S.A. oraz ubezpieczenie niskiego wkładu własnego w TU 1 S.A. na okres trzech lat.

Kredyt został uruchomiony 1 czerwca 2007 r. w kwocie 178 741,50 zł. W okresie od 12 lipca 2007 r. do 13 lipca 2016 r. powódka z tytułu rat kapitałowo-odsetkowych wpłaciła na rzecz pozwanego 103 868,75 zł, z czego 38 259,24 zł na poczet kapitału, zaś pozostała kwota została zaliczona na pokrycie odsetek, a ponadto 2057,44 CHF, z czego 1759,39 CHF na poczet kapitału, a pozostała kwota przypadła na odsetki. W okresie od 1 czerwca 2007 r. do 31 maja 2010 r. powódka opłaciła składkę ubezpieczeniową w kwocie 1495,95 zł, a za okres od 1 czerwca 2010 r. do 31 maja 2013 r. w kwocie 1455,95 zł., zaś za okres od 1 czerwca 2013 r. do 31 maja 2016 r. w kwocie 909,41 zł. Łącznie więc do 13 lipca 2016 r. powódka dokonała wpłat w wysokości 112 153,73 zł.

Sąd Okręgowy stwierdził, że powódka ma interes prawny w rozumieniu art. 189 k.p.c. w żądaniu ustalenia nieważności umowy, a to z uwagi na umownie określony termin spłaty kredytu, tj. do 12 czerwca 2037 r. i tym samym przez wzgląd na konieczność zniesienia niepewności oraz uniknięcia sporów w przyszłości co do wysokości świadczenia pieniężnego należnego pozwanemu, a ponadto tego rodzaju rozstrzygnięcie będzie miało wpływ na roszczenie o wykreślenie z księgi wieczystej zabezpieczenia hipotecznego.

Sąd pierwszej instancji powołując się na art. 58, art. 353 i art. 353¹ k.c., a także art. 69 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe (jedn. tekst: Dz. U. z 2023 r. poz. 2488; dalej: „pr. bank.”) wyjaśnił, że z powodu niedozwolonych klauzul przeliczeniowych, mających charakter świadczeń głównych w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c., które nie mogą być zastąpione innymi klauzulami ustawowo

uregulowanymi, umowa kredytowa jest nieważna i wszelkie świadczenia z tego tytułu podlegają rozliczeniu na podstawie przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu (art. 410 § 1 i 2 w zw. z art. 405 k.c.). Nie jest bowiem dopuszczalne, aby postanowienia umowne dawały jednej ze stron uprawnienie do kształtowania według swojej woli zakresu obowiązków kontrahenta. Postanowienia te nie zostały też sformułowane jednoznacznie, gdyż nie wskazano zasad ustalania kursów, a ponadto Bank nie udzielił rzetelnych informacji o ryzyku walutowym przy jednoczesnym wykreowaniu na skutek indeksacji takiego ryzyka oraz rodzajów kursów prowadzących do dalszych niejednoznaczności.

Odnosząc się do wysokości dochodzonego przez powódkę roszczenia pieniężnego Sąd pierwszej instancji wskazał, że przez wzgląd na art. 411 pkt 2 k.c. nie zasługuje na akceptację żądanie powódki zwrotu całości wpłaconych przez nią kwot w wykonaniu umowy kredytowej w sytuacji, gdy nie spłaciła jeszcze kwoty otrzymanego kredytu (178 741,50 zł), zaś za uzyskane środki zrealizowała zamierzony cel mieszkaniowy. W konsekwencji za bezpodstawne Sąd uznał domaganie się przez powódkę zwrotu spełnionych świadczeń w części, która została zaliczona na pokrycie spłaty kapitału. Zatem ostatecznie należało zasądzić należność obejmującą spłacone odsetki od rat kapitałowych, tj. kwotę 38 259,24 zł oraz 298,05 CHF, a także pokryte składki ubezpieczeniowe w kwotach 1495,95 zł, 1495,95 zł i 909,41 zł.

Apelacja pozwanego Banku została oddalona. Sąd drugiej instancji podzielił ustalenia faktyczne Sądu pierwszej instancji oraz ocenę prawną dochodzonych przez powódkę roszczeń.

W skardze kasacyjnej pozwany Bank zaskarżając wyrok Sądu Apelacyjnego w całości - odnośnie do rozstrzygnięcia co do istoty sprawy - wniósł o jego uchylenie i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania oraz orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego. Zarzucił naruszenie: 1) prawa procesowego, tj. art. 479⁴³ k.p.c. w zw. z art. 9 ustawy z dnia 5 sierpnia 2015 r. o zmianie ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów oraz niektórych innych ustaw w zw. z art. 232 k.p.c. i art. 6 k.c. przez ich błędną wykładnię polegającą na uznaniu, że skutek w postaci rozszerzonej prawomocności, o której mowa w art. 479⁴³ k.p.c. powoduje zmianę

rozkładu ciężaru dowodu i związanie Sądu dokonującego kontroli incydentalnej konkretnej umowy, a nie wzorca umownego, ustaleniem niedozwolonego charakteru postanowienia ujętego we wzorcu umownym i ma skutek prejudycjalny w każdym indywidualnym postępowaniu, a obalenie tego ustalenia następuje wyłącznie, gdy przedsiębiorca w ramach postępowania indywidualnego wszczętego przez konsumenta wykaże, że postanowienie to było indywidualnie uzgodnione, podczas gdy prawidłowa wykładnia powołanych przepisów powinna prowadzić do wniosku, że wpis danej klauzuli do rejestru klauzul niedozwolonych na skutek orzeczenia Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów nie stanowi dowodu „abuzowności” postanowienia ujętego w konkretnej umowie kredytu; 2) prawa materialnego, tj. a) art. 189 k.p.c. przez przyjęcie, że powódce przysługuje interes prawny w dochodzeniu roszczenia o ustalenie nieważności umowy kredytu w sytuacji, gdy: - powód w pozwie dochodził roszczenia o zapłatę (w tym za okres po 26 sierpnia 2011 r.), co do świadczeń uiszczonych na rzecz banku tytułem spłaty rat kapitałowo-odsetkowych, stanowiącego roszczenie dalej idące niż roszczenie o ustalenie nieważności umowy kredytu; - z dniem 28 sierpnia 2011 r. wygasły podstawy do wywodzenia interesu prawnego w uzyskaniu rozstrzygnięcia ustalającego nieważność umowy kredytu „na przyszłość”, co do kwot podlegających spłacie z tytułu kredytu po tej dacie, a zatem również co do kwot, które miały być spłacone w przyszłości (po dacie wydania rozstrzygnięcia ustalającego), wobec wejścia w życie z dniem 28 sierpnia 2011 r. przepisów ustawy z dnia 29 lipca 2011 r. o zmianie ustawy - Prawo bankowe oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 165, poz. 984), zmieniającej z tą datą przepisy m.in. ustawy - Prawo bankowe; - powódka zawarła 12 lutego 2012 r. aneks do umowy kredytu, umożliwiający jej wybór spłaty według zasady przeliczania rat kredytu z CHF na PLN po kursie sprzedaży określonym w tabeli kursowej banku albo bezpośrednio w walucie CHF, nabywając ją na rynku; b) art. 385¹ § k.c. oraz art. 385² k.c. w zw. z art. 65 § 2 k.c. w zw. z art. 3 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (dalej: „dyrektywa 93/13”) oraz w zw. z art. 6 tej dyrektywy przez przyjęcie, że pojęcie „postanowienie umowy”, o którym mowa w tych przepisach należy rozumieć wyłącznie, jako jednostkę redakcyjną umowy, co w konsekwencji doprowadziło Sąd do wadliwej konkluzji, że ze względu na

negatywną ocenę postanowień § 7 ust. 1 i § 11 ust. 4 umowy kredytu w zakresie, w jakim z nich wynika, że ustalenie salda zadłużenia w walucie waloryzacji oraz przeliczenie rat kapitałowo-odsetkowych na złote polskie odbywa się według kursu z tabeli pozwanego, należy pominąć wszystkie postanowienia umowy, wprowadzające indeksację kredytu, co doprowadziło do zniesienia mechanizmu indeksacji oraz różnic kursów walutowych, a w konsekwencji także i ryzyka walutowego, podczas gdy prawidłowa wykładnia powołanych przepisów powinna prowadzić do konkluzji, że ewentualna abuzywność w zakresie, w jakim umożliwia dokonywanie przeliczeń, według kursu waluty z tabeli publikowanej przez pozwanego, nie stanowi o usunięciu z umowy całych jednostek redakcyjnych, w których treść tę ujęto, a tym bardziej nie prowadzi do eliminacji z umowy mechanizmu indeksacji i zniknięcia ryzyka kursowego; c) art. 385¹ § 1 k.c. w zw. z art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 przez wadliwą wykładnię pojęcia „głównych świadczeń stron” i w konsekwencji uznanie, iż sporne postanowienia umowy, określone przez Sąd Apelacyjny, jako „klauzule waloryzacyjne”, czy „klauzule indeksacyjne”, określają główne świadczenia stron umowy oraz poprzez przyjęcie, że kwestionowane postanowienia określają główne świadczenia stron i jako niejednoznaczne stanowią klauzule niedozwolone, zaś umowa musiałaby być uznana w całości za bezskuteczną, bowiem jej obowiązywanie po wyłączeniu tychże postanowień byłoby niemożliwe, gdyż ich usunięcie spowodowałoby zmianę charakteru głównego przedmiotu umowy; d) art. 385¹ § 2 k.c. w zw. z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 w zw. z art. 65 § 2 k.c. i art. 358 § 2 k.c. przez przyjęcie, iż uznanie za niedozwolone postanowień umowy kredytu waloryzowanego kursem waluty CHF odsyłających do tabeli banku skutkuje *a limine* niewykonalnością umowy kredytu, powodując tym samym jej nieważność, bez konieczności uprzedniego zbadania, czy umowa kredytu po wyłączeniu nieuczciwych postanowień umownych może nadal obowiązywać w świetle krajowego porządku prawnego, podczas gdy prawidłowa wykładnia powołanego przepisu prowadzi do wniosku, że zasadą powinno być związanie stron umową w pozostałym zakresie, a sąd rozstrzygający sprawę powinien ustalić, czy jest to możliwe na gruncie krajowego porządku prawnego, zaś na gruncie tym możliwe jest dalsze wykonywanie umowy w oparciu o art. 65 § 2 k.c. i art. 358 § 2 k.c.; e) art. 411 pkt 2 k.c. poprzez jego niezastosowanie i uwzględnienie

żądania pomimo, iż roszczenie o zapłatę kwoty nienależnego świadczenia z tytułu zwrotu spełnionych przez powoda świadczeń w postaci rat kapitałowo-odsetkowych kredytu nie zasługuje na uwzględnienie z uwagi na fakt, iż spełnienie świadczeń przez powoda czyniło zasadom współżycia społecznego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Sąd Najwyższy w uchwale składu siedmiu sędziów z 20 czerwca 2018 r., III CZP 29/17 (OSNC 2019, nr 1, poz. 2), wyjaśnił że oceny, czy postanowienie umowne jest niedozwolone dokonuje się według stanu z chwili zawarcia umowy (zob. też uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 7 maja 2021 r. - zasada prawna - III CZP 6/21, OSNC 2021, nr 9, poz. 56). Wynika to zresztą z art. 385² k.c., który wprost stanowi, iż oceny zgodności postanowienia umowy z dobrymi obyczajami dokonuje się według stanu z chwili zawarcia umowy, biorąc pod uwagę jej treść (zob. też wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 20 września 2017 r., C - 186/16, Ruxandra Paula Andriciuc i in. v. Banca Romaneasca SA oraz powołane w uzasadnieniu judykaty).

Sporna umowa kredytu została zawarta przed zmianą pr. bank., dokonaną powołaną ustawą z dnia 29 lipca 2011 r., którą wprowadzono uregulowania, iż umowa o kredyt denominowany lub indeksowany do waluty innej niż waluta polska, powinna zawierać szczegółowe zasady określenia sposobów i terminów ustalania kursu wymiany walut, na podstawie którego w szczególności wyliczana jest kwota kredytu, jego transz i rat kapitałowo - odsetkowych oraz zasady przeliczania na walutę wypłaty albo spłaty kredytu (art. 69 ust. 2 pkt 4a pr. bank.) oraz, że w przypadku takich umów kredytu, kredytobiorca może dokonywać spłaty rat kapitałowo-odsetkowych bezpośrednio w tej walucie (art. 69 ust. 3 pr. bank.).

W orzecznictwie za ugruntowane już należy uznać stanowisko, że mechanizm ustalania przez bank kursów waluty, który pozostawia bankowi swobodę, jest w sposób oczywisty sprzeczny z dobrymi obyczajami i rażąco narusza interesy konsumenta, a klauzula, która nie zawiera jednoznacznej treści i przez to pozwala na pełną swobodę decyzyjną przedsiębiorcy w kwestii bardzo istotnej dla konsumenta, dotyczącej kosztów kredytu, jest klauzulą niedozwoloną w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c. (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 22 stycznia 2016 r., I CSK

1049/14, OSNC 2016, nr 11, poz. 134, z dnia 1 marca 2017 r., IV CSK 285/16, z 27 lutego 2019 r., II CSK 19/18, z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18).

Równoznaczność treści spornego warunku umownego do warunku wpisanego do rejestru klauzul niedozwolonych może być podstawą do unieważnienia umowy kredytowej (zob. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 21 września 2023 r., C-139/22). W konsekwencji nie zasługiwał na uwzględnienie zarzut naruszenia art. 479⁴³ k.p.c., niezależnie od tego, że Sądy obu instancji dokonały również indywidualnej kontroli zamieszczonych w spornej umowie kredytowej postanowień dotyczących klauzul przeliczeniowych.

W przeszłości Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej prezentował stanowisko, że w odniesieniu do postanowienia stanowiącego elementu tzw. spreadu walutowego, art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, nie stoi na przeszkodzie, aby sąd krajowy zastąpił niedozwolone postanowienie umowne przepisem prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym (por. wyroki 30 kwietnia 2014 r., nr C - 26/13, Árpád Kásler, Hajnalka Káslerné Rábai przeciwko OTP Jelzálogbank Zrt. i z 21 stycznia 2015 r., C - 482/13, Unicaja Banco SA v. Jose Hidalgo Rueda i in.). Orzecznictwo Sądu Najwyższego poszło jeszcze dalej i dopuszczało możliwość stosownego wypełnienia luki w umowie także w innych sytuacjach, zagrażających interesom konsumenta, również wtedy, gdy nie ma możliwości odwołania się do odpowiedniego przepisu dyspozytywnego (por. wyrok z dnia 14 lipca 2017 r., II CSK 803/16, OSNC 2018 r., nr 7-8, poz. 79), a przy indeksacji prowadzącej do zmiany wysokości świadczenia zobowiązanego stanowi w istocie wariant waloryzacji sądowej, mają zatem zastosowania do niej przesłanki określone w art. 358¹ § 3 k.c. nakazujące rozważnie interesów stron i zasad współżycia społecznego w określaniu zmiany wysokości umownego świadczenia (por. uzasadnienie wyroku z 1 marca 2017 r., IV CSK 285/16). Odwoływano się też do art. 358 § 2 k.c. w wersji znowelizowanej ustawą z dnia 23 października 2008 r. (Dz. U. Nr 228, poz. 1506), który stanowi, że wartość waluty obcej określa się według kursu średniego ogłaszanego przez NBP, podkreślając, że może on stanowić wskazówkę pomocną w rozwiązaniu kwestii spreadu walutowego (por. też uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z 1 marca 2017 r., IV CSK 285/16), a także do analogii z art. 41 prawa wekslowego (por. uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z 14 lipca 2017 r., II CSK 803/16). Ponadto

przyjmowano, że postanowienie umowy kredytu zawierające uprawnienie banku do przeliczenia sumy wykorzystanego przez kredytobiorcę kredytu do waluty obcej (tzw. klauzula spreadu walutowego) nie dotyczy świadczeń głównych stron w rozumieniu art. 385¹ § 1 zd. 2 k.c. (por. wyroki Sądu Najwyższego z 22 stycznia 2016 r., I CSK 1049/14, OSNC 2016 nr 11, poz. 134, z 1 marca 2017 r., IV CSK 285/16, z 14 lipca 2017 r., II CSK 803/16 i z 29 października 2019 r., IV CSK 309/18).

W tej ostatniej kwestii w powołanym już wyroku z 30 kwietnia 2014 r., C - 26/13, Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej uchylił się od oceny, czy będące częścią klauzuli indeksacyjnej postanowienie przewidujące spłatę rat w walucie krajowej, których wysokość była obliczana na podstawie kursu sprzedaży CHF stosownego przez kredytujący bank, określa główny przedmiot umowy, pozostawiając tę ocenę sądom krajowym. Jednak w późniejszym orzecznictwie Trybunał precyzował swoje stanowisko w tej materii, w ten sposób że za postanowienia umowne mieszczące się w pojęciu „główny przedmiot umowy” w rozumieniu art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13, należy uważać te postanowienia, które określają podstawowe świadczenie w ramach danej umowy i które z tego względu charakteryzują tę umowę (zob. wyroki z 26 lutego 2015 r., C - 143/13 i z 20 września 2017 r., C - 186/16, Ruxandra Paula Andriciuc i in. v. Banca Romaneasca SA).

W orzecznictwie Sądu Najwyższego w odniesieniu do powyższych kwestii sytuacja uległa zasadniczej zmianie po wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 3 października 2019 r., C- 260/18, w którym orzeczono, że art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, należy interpretować w ten sposób, że: - stoi on na przeszkodzie wypełnieniu luk w umowie, spowodowanych usunięciem z niej nieuczciwych warunków, które się w niej znajdowały, wyłącznie na podstawie przepisów krajowych o charakterze ogólnym, przewidującym, że skutki wyrażone w treści czynności prawnej są uzupełniane w szczególności przez skutki wynikające z zasad słuszności lub ustalonych zwyczajów (w tym kontekście Trybunał nawiązał do wskazanych przez krajowy sąd pytający przepisów jak art. 56, czy art. 354 k.c.), które nie stanowią przepisów dyspozytywnych lub przepisów mających zastosowanie, jeżeli strony umowy wyrażą na to zgodę, a zatem możliwość zastąpienia abuzywnych postanowień umownych, która stanowi wyjątek od ogólnej zasady, zgodnie z którą dana umowa pozostaje wiążąca dla stron tylko wtedy, gdy może ona nadal

obowiązywać bez zawartych w niej nieuczciwych warunków, jest ograniczona do przepisów prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym lub mających zastosowanie, jeżeli strony wyrażą na to zgodę i opiera się w szczególności na tym, że takie przepisy nie zawierają nieuczciwych warunków; - nie stoi on na przeszkodzie temu, aby sąd krajowy, po stwierdzeniu nieuczciwego charakteru niektórych warunków umowy kredytu indeksowanego do waluty obcej i oprocentowanego według stopy procentowej bezpośrednio powiązanej ze stopą międzybankową danej waluty, przyjął zgodnie z prawem krajowym, że ta umowa nie może nadal obowiązywać bez takich warunków z tego powodu, że ich usunięcie spowodowałoby zmianę charakteru głównego przedmiotu umowy; - stoi on na przeszkodzie utrzymywaniu w umowie nieuczciwych warunków, jeżeli ich usunięcie prowadziłoby do unieważnienia tej umowy, a sąd stoi na stanowisku, że takie unieważnienie wywołałoby niekorzystne skutki dla konsumenta, gdyby ten ostatni nie wyraził zgody na takie utrzymanie w mocy.

Możliwość zastąpienia niedozwolonego postanowienia umownego, w tym typowych klauzul kursowych (odsyłających do tabel bankowych) wchodzi w rachubę tylko, gdy, po pierwsze, po wyłączeniu klauzuli abuzywnej umowa nie może obowiązywać, o czym decyduje obiektywne podejście w świetle prawa krajowego, przy czym wola stron umowy nie ma znaczenia; po drugie, całkowity upadek umowy naraża konsumenta na szczególnie niekorzystne konsekwencje, w świetle okoliczności istniejących lub możliwych do przewidzenia w chwili zaistnienia sporu, z uwzględnieniem rzeczywistych i bieżących interesów konsumenta oraz zastrzeżeniem, że do celów tej oceny decydująca jest wola w tym przedmiocie konsumenta; i po trzecie, istnieje przepis dyspozytywny albo przepis mający zastosowanie, gdy strony danej umowy wyrażą na to zgodę, który mógłby zastąpić wyłącznie niedozwolone postanowienie umowne, umożliwiając utrzymanie umowy z korzyścią dla konsumenta. W sytuacji, gdy powyższe przesłanki są spełnione klauzula abuzywna zostaje zastąpiona i umowa zostaje utrzymana w mocy. Natomiast, gdy przesłanki zastąpienia nie są spełnione, umowa jest w całości nieskuteczna, chyba że konsument wyrazi zgodę na niedozwolone postanowienie, przywracając mu jednostronnie skuteczność (zob. też wyroki Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 26 marca 2017 r., C - 70/17, C- 179/17, Abanca

Corporation Bancaria SA, v. Albertowi Garcii Santosowi i Bankia SA, v. Alfonsowi Antoniowi Lau Mendozie i in., z 3 października 2019 r., C - 260/18 Justyna Dziubak, Kamil Dziubak v. Raiffeisen Bank International AG i z 18 listopada 2021 r., C - 212/20; uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 7 maja 2021 r. - zasada prawna - III CZP 6/21, OSNC 2021, nr 9, poz. 56).

Jak wskazuje się w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (zob. wyrok z 29 kwietnia 2021 r., C - 19/20, I.W. i R.W. przeciwko Bank BPH S.A.), wykładni art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy dokonywać w ten sposób, że sąd krajowy jest zobowiązany do stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunku umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem, nawet jeśli warunek ten został zmieniony przez strony w drodze umowy, chyba że konsument poprzez zmianę nieuczciwego warunku zrezygnował z przywrócenia mu sytuacji, w jakiej znajdowałby się w braku tego warunku. Z przepisu art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 nie wynika, że stwierdzenie nieuczciwego charakteru pierwotnego warunku umownego miałoby co do zasady skutek w postaci unieważnienia umowy, jeśli zmiana tego warunku pozwala na przywrócenie równowagi między obowiązkami i prawami tych stron wynikającymi z umowy i na usunięcie wady obciążającej ten warunek. Jednak w wyroku z 8 września 2022 r., C - 80/21, C - 81/21 i C - 82/21, Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej orzekł, że art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie orzecznictwu krajowemu, zgodnie z którym sąd krajowy może, po stwierdzeniu nieważności nieuczciwego warunku znajdującego się w umowie zawartej między konsumentem a przedsiębiorcą, która to nieważność nie pociąga za sobą nieważności tej umowy w całości, zastąpić ten warunek przepisem dyspozytywnym prawa krajowego, a ponadto stoją na przeszkodzie orzecznictwu krajowemu, zgodnie z którym sąd krajowy może stwierdzić nieuczciwy charakter nie całości warunku umowy zawartej między konsumentem a przedsiębiorcą, lecz jedynie elementów tego warunku, które nadają mu nieuczciwy charakter, w związku z czym warunek ten pozostaje, po usunięciu takich elementów, częściowo skuteczny, jeżeli takie usunięcie sprowadzałoby się do zmiany treści tego warunku, który ma wpływ na jego istotę.

Trzeba też zwrócić uwagę, że w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej i Sądu Najwyższego na gruncie kredytów indeksowanych do waluty

obcej wskazuje się, że unieważnienie klauzul przeliczeniowych doprowadziłoby nie tylko do zniesienia mechanizmu indeksacji oraz różnic kursów walutowych, ale również pośrednio do zniknięcia ryzyka kursowego, które jest bezpośrednio związane z indeksacją przedmiotowego kredytu w walucie obcej (zob. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 3 października 2019 r., C-260/18, K. Dziubak, J. Dziubak przeciwko Raiffeisen Bank International AG, wyrok Sądu Najwyższego z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18).

Zagadnienia związane z pouczeniem powódki jako konsumenta o skutkach nieważności umowy, w kontekście ewentualnej ich zgody na abuzywne postanowienia umowne, mają po ostatnich orzeczeniach Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej drugorzędne znaczenie. Otóż w wyrokach z 15 czerwca 2023 r., C - 520/21, z 7 grudnia 2023 r., C-140/22 oraz w postanowieniu z 11 grudnia 2023 r., C-756/22 Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej stwierdził, że art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że w kontekście nieważności umowy kredytowej zawartej przez przedsiębiorcę z konsumentem, stoją one na przeszkodzie takiej wykładni prawa krajowego, że instytucja bankowa może domagać się od konsumenta rekompensaty przekraczającej zwrot kapitału wypłaconego z tytułu wykonania umowy oraz ustawowe odsetki za zwłokę liczone od dnia wezwania do zapłaty, a ponadto w wyroku z 7 grudnia 2023 r., C-140/22 wyjaśnił, że art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że w kontekście nieważności umowy kredytowej ze względu na przewidziane w niej abuzywne postanowienia, stoją one na przeszkodzie wykładni sądowej prawa krajowego, zgodnie z którą wykonywanie praw, które konsument wywodzi z tej dyrektywy, jest uzależniona od złożenia przez tego konsumenta przed sądem oświadczenia, w którym twierdzi on, że nie wyraża zgody na utrzymanie w u mocy tego abuzywnego warunku oraz że jest świadomy konsekwencji tego uznania nieważności umowy oraz wyraża on zgodę na uznanie umowy za nieważną.

W konsekwencji nie zasługiwały na uwzględnienie zarzuty kasacyjne eksponujące ważność umowy, przy możliwości zastąpienia abuzywnych klauzul przeliczeniowych średnim kursem NBP albo innym rynkowym wskaźnikiem.

Jeżeli zaś chodzi o dopełnienie przez kredytodawcę obowiązków informacyjnych w stosunku do powódki odnośnie do ryzyka walutowego, to należy wyjść od tego, że kurs wymiany waluty obcej w stosunku do waluty krajowej zmienia się w długim okresie kredytowania, co utrudnia także kredytodawcy przewidzenia zmiany obciążenia finansowego, jakie może pociągać za sobą określony w umowie kredytu mechanizm przeliczeniowy. Jednakże okoliczność ta nie może uzasadniać niewskazania w postanowieniach umowy, a także w informacjach przekazywanych przez przedsiębiorcę konsumentowi przed jej zawarciem, kryteriów stosowanych przez bank w celu ustalenia kursu wymiany mającego zastosowanie do obliczenia kwoty wypłaconego kredytu i kwot poszczególnych rat. Konsument musi mieć zapewnioną możliwość zrozumienia, do czego się zobowiązuje (zob. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 18 listopada 2021 r., C - 212/20, MP, BP przeciwko „A” prowadzącego działalność za pośrednictwem ‘A’ S.A.). Ciężar dowodu, że klauzula umowna w rozumieniu art. 4 ust. 2 dyrektywy była jasna i zrozumiała spoczywa na przedsiębiorcy (zob. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 10 czerwca 2021 r., C - 776/19, C - 782/19, VP i in. przeciwko BNP Paribas Personal Finance S.A oraz AV i in. przeciwko BNP Paribas Personal Finance S.A., Procureur de la Republique). Z art. 3 i 5 dyrektywy 93/13, a także z pkt 1 lit. j i l oraz pkt 2 lit. b i d załącznika do tej dyrektywy wynika, że „do celów przestrzegania wymogu przejrzystości zasadnicze znaczenie ma kwestia, czy umowa wskazuje w sposób przejrzysty powody i specyfikę mechanizmu przeliczania waluty obcej, a także związek między tym mechanizmem a mechanizmem przewidzianym w innych warunkach dotyczących uruchomienia kredytu, tak aby konsument mógł przewidzieć, w oparciu o jednoznaczne i zrozumiałe kryteria, wpływające dla niego z tego faktu konsekwencje ekonomiczne”. Zwrot „w innych warunkach” oznacza, że w momencie zawarcia umowy, konsument powinien móc przewidzieć to, co będzie w momencie spłaty poszczególnych rat miesięcznych. Ocena świadomości konsumenta przy zawieraniu umowy jest możliwa jedynie w ramach kontroli incydentalnej, a wszelkie wątpliwości co do spełnienia przez bank wymogu przejrzystości powinny być interpretowane na korzyść konsumenta. Dlatego też do celów przestrzegania przez przedsiębiorcę w stosunku do konsumenta wymagania przejrzystości zasadnicze znaczenie ma to, czy umowa wskazuje w sposób

jednoznaczny powody i specyfikę mechanizmu przeliczania waluty, tak by konsument mógł przewidzieć, na podstawie transparentnych i zrozumiałych kryteriów, wynikające dla niego z tego faktu konsekwencje ekonomiczne (zob. uzasadnienie wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 30 kwietnia 2014 r., C - 26/13, sprawa Árpád Kásler, Hajnalka Káslernè Rábai przeciwko OTP Jelzálogbank Zrt.). Nawet okoliczność, że kredytobiorcą jest prawnicownik banku nie wpływa na konieczność poinformowania go o istotnych ryzykach związanych z umową (zob. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 21 września 2023 r., C - 139/22).

W aktualnym orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej i Sądu Najwyższego rozróżnia się abuzywność postanowień dotyczących kryteriów przeliczania waluty krajowej na walutę denominacyjną/indeksacyjną (klausule kursowe), od innych klauzul, których zastrzeżenie w umowie jest także równoznaczne z obciążeniem konsumenta ryzykiem walutowym, tj. negatywnymi następstwami deprecjacji waluty krajowej (tzw. klauzule ryzyka walutowego) (zob. wyroki z 20 września 2017 r., C - 186/16, Ruxandra Paula Andriciuc i in. v. Banca Romaneasca SA, z 22 lutego 2018 r., C - 119/17, z 20 września 2018 r., C - 51/17, OTP Bank Nyrt. i in. v. Terez Ilyez i in., z 14 marca 2019 r., C - 118/17, Zsuzsanna Dunai v. ERSTE Bank Hungary Zrt., z 6 grudnia 2021 r., C 670/20, ERSTE Bank Hungary Zrt., uzasadnienia wyroków Sądu Najwyższego z 11 grudnia 2019 r., II CSK 382/18 i z 13 maja 2022 r., II CSKP 464/22).

Postanowienia umowy kredytu zawierające tzw. klauzulę ryzyka walutowego dotyczą głównego świadczenia konsumentów (zob. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 10 czerwca 2021 r., C - 776/19, C - 782/19, VP i in. przeciwko BNP Paribas Personal Finance S.A oraz AV i in. przeciwko BNP Paribas Personal Finance S.A., Procureur de la République). W celu zadośćuczynienia wymaganiu ich transparentności, nie jest wystarczająca ogólna informacja przedsiębiorcy pozwalająca konsumentowi na zrozumienie, że w zależności od zmian kursu wymiany zmiana parytetu pomiędzy walutą rozliczeniową a walutą spłaty może pociągać za sobą niekorzystne konsekwencje dla jego zobowiązań finansowych, ani przedstawienie mu ewentualnych wahań kursów wymiany. Konsument powinien być jasno poinformowany, że podpisując

umowę kredytu indeksowanego do waluty obcej, ponosi przez cały okres obowiązywania umowy ryzyko kursowe, które z ekonomicznego punktu widzenia może okazać się dla niego trudne do udźwignięcia w przypadku silnej deprecjacji waluty, w której otrzymuje wynagrodzenie (zob. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 10 czerwca 2021 r., C - 776/19, C - 782/19, VP i in. przeciwko BNP Paribas Personal Finance S.A oraz AV i in. przeciwko BNP Paribas Personal Finance S.A., Procureur de la Republique oraz wyrok Sądu Najwyższego z 13 maja 2022 r., II CSKP 464/22).

W powołanym już wyroku z 10 czerwca 2021 r., C - 776/19, C - 782/19 Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej wyjaśnił, że art. 3 ust. 1 dyrektywy nr 93/13 należy dokonywać w ten sposób, że warunki umowy kredytu, które powodują skutek w postaci ponoszenia nieograniczonego ryzyka kursowego przez kredytobiorcę, mogą doprowadzić do powstania znaczącej nierównowagi wynikających z tej umowy kredytu praw i obowiązków stron ze szkodą dla konsumenta, jeśli przedsiębiorca nie mógłby racjonalnie oczekiwać, przestrzegając wymogu przejrzystości w stosunku do konsumenta, że ten konsument zaakceptowałby, w następstwie indywidualnych negocjacji, nieproporcjonalne ryzyko kursowe, które wynika z takich warunków (por. też uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z 13 maja 2022 r., II CSKP 464/22).

Z kolei w uzasadnieniu wyroku z 27 listopada 2019 r. II CSK 483/18, Sąd Najwyższy wskazał, że nie jest wystarczające wskazanie w umowie, że ryzyko związane z zmianą kursu waluty ponosi kredytobiorca oraz odebranie od niego oświadczenia o standardowej treści, że został poinformowany o ponoszeniu ryzyka wynikającego ze zmiany kursu waluty oraz przyjął do wiadomości i akceptuje to ryzyko. Wprowadzenie do umowy kredytowej zawieranej na wiele lat mechanizmu działania ryzyka kursowego, wymagało szczególnej staranności Banku w zakresie wyraźnego wskazania zagrożeń wiążących się z oferowanym kredytem, tak by konsument miał pełne rozeznanie konsekwencji ekonomicznych zawieranej umowy. W takim stanie rzeczy przedkontraktowy obowiązek informacyjny w zakresie ryzyka kursowego powinien zostać wykonany w sposób jednoznacznie i zrozumiale unaoczniający konsumentowi, który z reguły posiada elementarną znajomość rynku finansowego, że zaciągnięcie tego rodzaju kredytu jest bardzo ryzykowne.

Ochrona konsumenta może zostać zapewniona jedynie wtedy, gdy uwzględnione zostaną jego rzeczywiste i tym samym bieżące interesy, a nie interesy, jakie miał w okolicznościach istniejących w chwili zawarcia danej umowy. Podobnie skutki, przed którymi interesy te powinny być chronione, to takie, które rzeczywiście powstałyby, w okolicznościach istniejących lub możliwych do przewidzenia w chwili zaistnienia sporu, gdyby sąd krajowy unieważnił tę umowę, a nie skutki, które w dniu zawarcia tej umowy wynikałyby z jej unieważnienia (por. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 3 października 2019 r., C - 260/18, motyw 51).

W świetle dyrektywy 93/13, pojęcie znaczącej nierównowagi na niekorzyść konsumenta należy ocenić, przeprowadzając analizę przepisów krajowych mających zastosowanie w przypadku braku porozumienia stron, aby ocenić, czy i, w odpowiednim przypadku, w jakim zakresie postanowienia umowne stawiają konsumenta w sytuacji gorszej niż ta przewidziana w obowiązujących przepisach krajowych; aby ustalić, czy ta równowaga pozostaje „w sprzeczności z wymogami dobrej wiary”, należy sprawdzić, czy przedsiębiorca traktujący konsumenta w sposób sprawiedliwy i słuszny mógłby racjonalnie spodziewać się, iż konsument ten przyjąłby dany warunek w drodze negocjacji indywidualnych (zob. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 14 marca 2013 r., C - 415/11, Mohammed Aziz v. Caixa d'Estalvis de Catalunya Tarragona i Monresa, uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 20 czerwca 2018 r., III CZP 29/17, OSNC 2019, nr 1, poz. 2). Rażące naruszenie interesów konsumenta oznacza nieusprawiedliwioną dysproporcję, na niekorzyść konsumenta praw i obowiązków wynikających z umowy, skutkujące niekorzystnym ukształtowaniem jego sytuacji ekonomicznej oraz jego nierzetelne traktowanie (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 3 lutego 2006 r., I CK 297/05, z 15 stycznia 2016 r., I CSK 125/15, OSNC - ZD 2017, nr 1, poz. 9; z 27 listopada 2015 r., I CSK 945/14, z 30 września 2015 r., I CSK 800/14, z 29 sierpnia 2013 r. I CSK 660/12).

Konsument jest stroną słabszą w stosunku do przedsiębiorcy, zarówno pod względem możliwości negocjacyjnych, jak i ze względu na stopień poinformowania. Z tej przyczyny art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 przewiduje, że nieuczciwe warunki nie będą wiążące dla konsumenta. Jest to przepis bezwzględnie wiążący, który zmierza

do zastąpienia formalnej równowagi praw i obowiązków stron, ustanowionych w umowie, równowagą rzeczywistą, która przywraca równość stron. Sąd krajowy zobowiązany jest do zbadania z urzędu, czy dane warunki umowne wchodzące w zakres stosowania dyrektywy mają nieuczciwy charakter i by dokonawszy takiego badania, zniwelował brak równowagi między konsumentem a przedsiębiorcą (zob. wyroki Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 4 czerwca 2009 r., C - 243/08, Pannon GSM, motywy 31,32, z 14 czerwca 2012 r., C - 618/10, Banco Espanol de Credit SA, v. Joaquin Calderon Camino, motywy 39, 40, 42,43, a także wyrok z 3 marca 2020 r., C - 125/18, Gomez del Moral Guasch, motyw 62).

Pozwany Banki nie dopełnił przedkontraktowych obowiązków informacyjnych w stosunku do powódki i nie pouczył należycie jej o ryzyku walutowym, ograniczając się w tej materii wyłącznie do standardowej procedury i ogólnych informacji. Nie badał też zdolności kredytowej powódki (art. 70 ust. 1 pr. bank.) i jej perspektywicznych możliwości w tym zakresie na wypadek znaczącego wzrostu kursu waluty indeksacyjnej do waluty krajowej. Dlatego też nie mogły doprowadzić do zamierzonego skutku prawnego zarzuty kasacyjne kwestionujące stanowisko Sądu drugiej instancji w kwestii nieważności umowy ze względu na problematykę klauzul ryzyka walutowego.

Sądy obu instancji trafnie uznały, że powódka wykazała interes prawny w żądaniu ustalania nieważności umowy kredytowej z 2007 r., skoro kredyt miał być spłacany do 2037 r., a ponadto jego spłata została zabezpieczona hipoteką. Wyrok ustalający nieważność umowy kredytowej usuwa niepewność w zakresie jej bytu prawnego na przyszłość oraz będzie stanowił podstawę dla wniosku powódki o wykreślenie hipoteki z księgi wieczystej.

Nie zasługiwał też na uwzględnienie zarzut naruszenia art. 411 pkt 2 k.c. Ochrona konsumentów należy do priorytetowych zadań Unii Europejskiej (art. 38 Karty Praw Podstawowych). Konstrukcja zastosowana w art. 385¹ k.c. i art. 385² k.c. ma realizować dyrektywne zadanie sankcyjne, zniechęcając profesjonalnych kontrahentów zawierających umowy z konsumentami do wprowadzania do nich niedozwolonych postanowień. W związku z tym pozwany Bank jako przedsiębiorca, który stosował klauzule niedozwolone, w sporze z konsumentem nie może -

w ramach zarzutów obronnych - powoływać się skutecznie na klauzule generalne w postaci zasad współżycia społecznego.

Nie znajdując uzasadnionych podstaw do uwzględnienia także któregośkolwiek z zarzutów skierowanych przeciwko podstawie prawnej zaskarżonego rozstrzygnięcia, Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. oddalił skargę kasacyjną, a o kosztach postępowania kasacyjnego orzekł na podstawie art. 98 § 1 i 3 k.p.c. w zw. z art. 398²¹ k.p.c. i art. 391 § 1 k.p.c. zaś w zakresie odsetek w oparciu o art. 98 § 1¹ k.p.c. w zw. z art. 19 ust. 1 i art. 31 ustawy z dnia 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 614), a także przy uwzględnieniu § 2a rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 6 sierpnia 2014 r. w sprawie określenia brzmienia klauzuli wykonalności (jedn. tekst: Dz. U. z 2021 r., poz. 2324 ze zm.). Na zasądzone koszty składa się wynagrodzenie za zastępstwo procesowe ustalone według minimalnej stawki taryfowej (§ 2 pkt 7 w zw. z § 10 ust. 4 pkt 2 i § 20 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie (jedn. tekst: Dz. U. z 2023, poz. 1964).

(E.C.)

[ms]